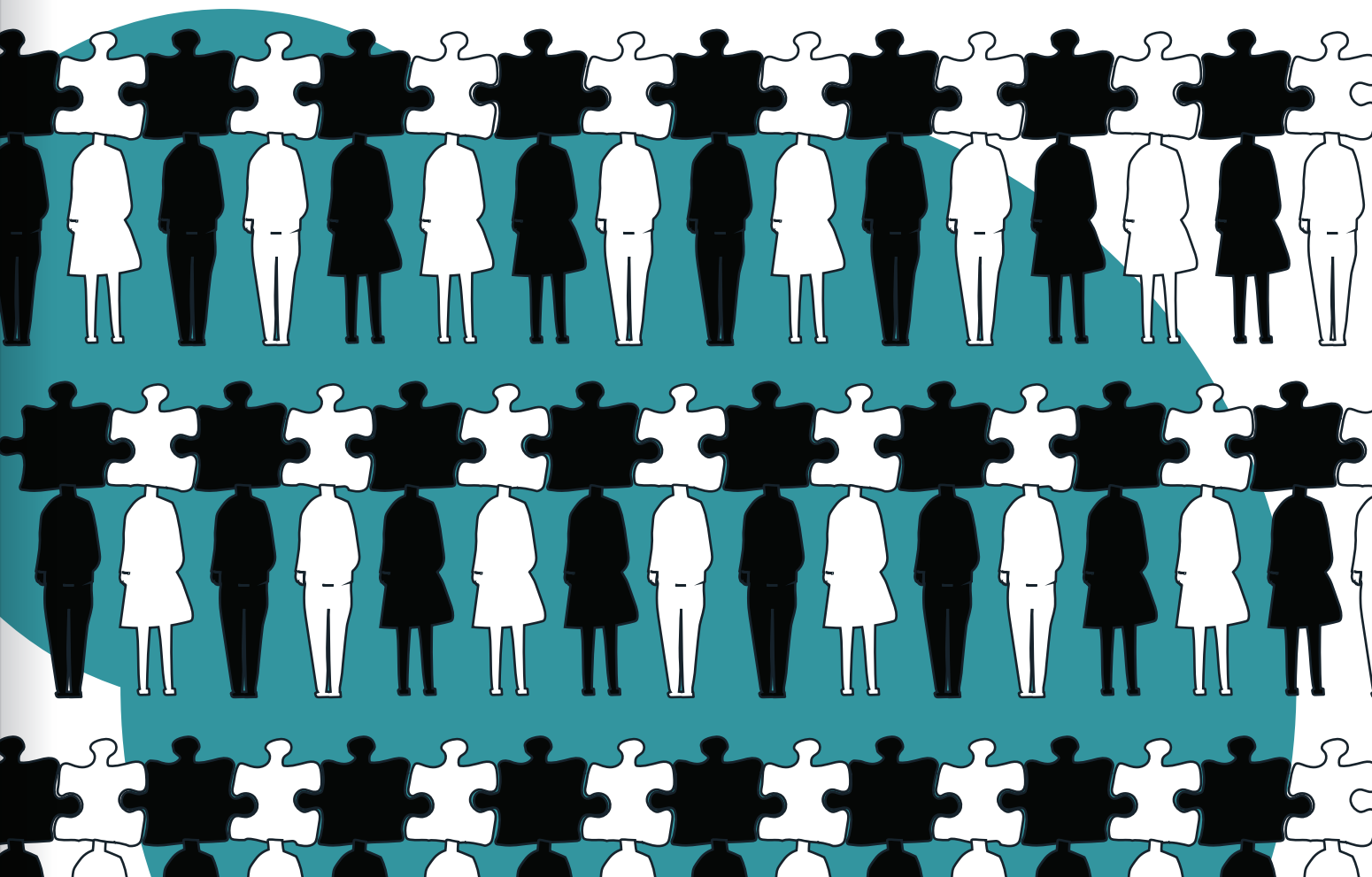

Organizacije civilnog društva u srpskoj zajednici na Kosovu

April
2021

Između percepcija i
prezentacija

Karakteristike
otvorenog društva u
srpskoj zajednici na
Kosovu

Otvorenost srpskih
medija na Kosovu

**Organizacije
civilnog društva
u srpskoj zajednici
na Kosovu – Između
percepcija i
prezentacija**

Političke partije
kosovskih Srba u
političkom sistemu
Kosova: Od pluralizma
do monizma

Stavovi kosovskih Srba
prema bezbednosnim
institucijama

Otvorenost institucija za
građane na Kosovu

Prava zajednica na
Kosovu

Kosovski Srbi u procesu
dijaloga

Analiza stanja privrede
u srpskim sredinama na
Kosovu

Naziv istraživanja: Organizacije civilnog društva u srpskoj zajednici na Kosovu
Između percepcija i prezentacija

Izdavač: KFOS

Za izdavača: Nova društvena inicijativa i Forum za razvoj i multietničku saradnju

Autori: Jovana Radosavljević, Dejan Radivojević

Originalan jezik na kojem je rađena analiza je Srpski jezik

Lektura: Ana Milićević

Dizajn: tedel

Štampa (tiraž): tedel (100)

Ova publikacija nastala je u okviru projekta OPEN koji sprovode Kosovska fondacija za otvoreno društvo (KFOS) u saradnji sa organizacijama Nova društvena inicijativa i Forum za razvoj i multietničku saradnju. Stavovi izraženi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorima istraživanjima i ne predstavljaju nužno stavove KFOS.

Godina izdavanja: 2021

SADRŽAJ

01.

UVOD 6

Organizacije civilnog društva na Kosovu 6

02.

CILJEVI ISTRŽIVANJA I METODOLOGIJA 8

03.

PERCEPCIJE ZAJEDNICE O ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA 10

04.

PERCEPCIJE POLITIČKIH PARTIJA O ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA 19

06.

PERCEPCIJE GRAĐANA I POLITIČKIH PARTIJA IZ UGLA ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA 21

07.

ZAKLJUČAK 25

08.

PREPORUKE 26

09.

ANEKS I 26

1. Uvod

Organizacije civilnog društva na Kosovu

“Osnaženo civilno društvo je presudna komponenta svakog demokratskog sistema i javne institucije bi ga trebale prepoznati i tretirati kao takvo. Organizacije civilnog društva na Kosovu i dalje imaju važnu ulogu u demokratskoj debati i u formiranju i sprovođenju javnih politika. Oni igraju aktivnu i kritičnu ulogu u promovisanju građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava i čine to uglavnom bez neprimerenog pritiska kosovskih vlasti.”

Izveštaj Evropske komisije za Kosovo, 2020

Broj organizacija civilnog društva na Kosovu nastavlja da raste svake godine, sa donekle konstantnim dominantnim prisustvom u Prištini, Mitrovici i Prizrenu. Nadležno ministarstvo je do 2018. registrovalo ukupno 9.015 domaćih i 530 stranih i međunarodnih nevladinih organizacija. Od toga 96% je registrovano kao udruženja, dok je samo 4% registrovano kao fondacije. Međutim, treba imati u vidu da brojna udruženja, građanske inicijative, klubovi, religijske grupe, deluju neformalno, bez pravnog statusa i finansijskih kapaciteta. Sa druge strane, prema studiji koju je sprovela Kosovska fondacija za civilno društvo (KCSF), samo mali deo registrovanih organizacija, približno 1.000, je aktivan finansijski i programski.¹ Međutim, zvanični javni podaci o organizacijama civilnog društva nisu sveobuhvatni, odnosno ne uključuju sve neophodne statističke informacije, ne prate trendove kroz vreme, ne pružaju detaljne informacije o aktivnim organizacijama, njihovim kapacitetima, poljima delanja, finansijama, između ostalog.

Iako prilikom registracije organizacije civilnog društva se ne izjašnjavaju na osnovu etničke ili bilo koje druge pripadnosti, u praksi se najčešće fokusiraju na rad unutar zajednice iz koje dolaze, prvenstveno albanske i srpske. Organizacije iz srpske zajednice u većini slučajeva imaju sedišta u opštinama sa srpskom većinom, pre svega u Severnoj Mitrovici i Gračanici, bave se pitanjima od važnosti za zajednicu kao što su dijalog Beograda i Prištine, prava nevećinskih zajednica, jezička prava, javno zastupanje, usluge i odnosi sa javnim institucijama. Pored toga, postoje organizacije koje su usko specijalizovane za određena polja rada, kao što je rad sa osobama sa invaliditetom, rad sa osobama koje su preživele nasilje u porodici, rad sa mladima ili rad sa starijim osobama. Od neformalnih organizacija i udruženja najčešća su sportska udruženja, umetnička udruženja kao i neformalne grupe žena i mladih. U zavisnosti od pitanja kojima se bave i poljima rada, organizacije civilnog društva iz srpske zajednice često sarađuju sa organizacijama iz albanske zajednice, stranim i međunarodnim organizacijama. Saradnja se uglavnom zasniva na projektnim ili

¹ Puka, Dren, 2018, *Index: Kosovar Civil Society*, Pristina: KFOS, p8

tehničkim potrebama, stimulisanih sredstvima i politikama donatora, dok su strateška partnerstva retka.

Većina nevladinih organizacija posluje bez finansijskih sredstava, u smislu tržišnih i drugih prihoda, i svoje finansije uglavnom obezbeđuju putem projektnih fondova, donacija i javnih tendera. I dok je teško ispratiti finansijske kapacitete i trendove organizacija civilnog društva, usled nedostatka primarnih podataka i sveobuhvatne baze za praćenje i analizu istih, sekundarni izvori impliciraju nestabilan rast. Konstantan porast ukupnog iznosa doprinosa koje organizacije civilnog društva, odnosno zaposleni, uplaćuju u penzijski fond, koji čine okvirmih 3,25% od ukupnih uplata u Fond, ukazuje na potencijalan rast finansijskih kapaciteta organizacija civilnog društva, kako u skali plata, tako i broju zaposlenih.² Sa druge strane, postoji značajan broj organizacija koje posluju sa manje od 10.000 evra na godišnjem nivou, kao i one koje posluju bez ikakvih sredstava. Broj stranih donatora, odnosno programa finansije podrške i donacija, je u padu u poređenju sa prethodnim godinama, dok je broj javnih fondova, tendera i programa u porastu.³ Uticaj ove promene u strukturi donatora je još uvek nepoznat.

Dok većina organizacija civilnog društva zavisi od fondova i programa međunarodnih i drugih donatora, čini se da neke od organizacija ostaju nevidljive tim istim donatorima. Istraživanje koje je sproveo KCSF sa donatorima prisutnim na Kosovu, pokazuje da se više od polovine donatora konsultuje tek sa nekoliko organizacija sa kojima obično sarađuju (54%) ili sa organizacijama koje su usko

specijalizovane u određenim oblastima (60,8%). Štaviše, isto istraživanje pokazuje da su donatori konsultovali samo 2% organizacija civilnog društva koje nisu imale finansijska sredstva tokom prethodne godine. Nasuprot tome, većina organizacija sa godišnjim prihodima preko 100.000 evra je barem jednom pozvana na konsultacije od strane donatora.

Sa druge strane, drugom najčešćem izvoru finansiranja organizacija civilnog društva, javnom finansiranju od strane centralnih i lokalnih institucija, nedostaje transparentnost. Javna izveštavanja i dostupnost informacija se razlikuju od institucija do institucija, čineći praksu neujednačenom i upitnom. Prema izveštaju Evropske komisije, uprkos određenim poboljšanjima u pravilima i praksama u javnom finansiranju u poslednje dve godine, ograničeni kapacitet i lokalnih i centralnih institucija da adekvatno primene standarde transparentnosti i odgovornosti čine javno finansiranje organizacija civilnog društva i dalje podložnim korupciji i sukobu interesa.⁴ Slično tome, postoji nekonzistentnost u pristupu javnim konsultacijama, procesu koji je od velike važnosti za organizacije civilnog društva, pogotovo za organizacije koje se bave javnim politikama i javnim zastupanjem. Kako navodi izveštaj Evropske komisije i u ovom polju postoje pomoci, ali nedovoljni, pogotovo kada je reč o pristupu podacima i povratnim informacijama.⁵

2 Puka, Dren, 2018, *Index: Kosovar Civil Society*, Pristina: KFOS, p8

3 Puka, Dren, 2018, *Index: Kosovar Civil Society*, Pristina: KFOS, p9

4 "Kosovo* 2020 Progress Report." Brussels: European Commission, October 06, 2020

5 "Kosovo* 2020 Progress Report." Brussels: European Commission, October 06, 2020

2. Ciljevi istraživanja i metodologija

Opšti cilj istraživanja jeste da pruži merljive podatke o ulozi i doprinosu organizacija civilnog društva otvorenosti i demokratičnosti srpske zajednice na Kosovu. Specifični cilj istraživanja cilja jeste da ispita upoznatost građana i političkih partija sa organizacijama civilnog društva uopšte, a zatim i da predstavi percepcije građana, političkih partija i samih organizacija civilnog društva o njihovom radu i doprinosu otvorenosti srpske zajednice na Kosovu. Glavno istraživačko pitanje koje doprinosi ostvarenju opšteg i specifičnog cilja jeste: *kako organizacije civilnog društva doprinose stepenu otvorenosti srpske zajednice prema institucijama i društvu na Kosovu?*

Metodologija korišćena za istraživanje uključuje prikupljanje primarnih i sekundarnih podataka. Primarni podaci prikupljeni su putem upitnika sa građanima, fokus grupa sa građanima, intervjuima sa predstavnicima političkih partija i intervjuima sa predstavnicima organizacija civilnog društva. Sekundarni podaci prikupljeni su metodom pregleda relevantne literature i izvora. Metodologija je formirana tako da može da dozvoli triangulaciju podataka, i da odgovori na ciljeve istraživanja.

Prikupljanje i analiza relevantne literature i izvora: Literatura je prikupljena u periodu leto – jesen 2020. godine, i uključuje nekoliko kategorija izvora: 1) zakonski okvir: zakoni, administrativna

uputstva, regulative 2) zvanični izveštaji: međunarodnih institucija, centralnih i lokalnih institucija, 3) istraživanja: međunarodnih institucija, nevladinih organizacija, obrazovnih institucija, nezavisnih istraživača, 4) ostalo: medijski izveštaji, blogovi, eseji.

Upitnik za građane⁶: Strukturirani upitnik za predstavnike srpske zajednice na temu organizacija civilnog društva, sproveden je u oktobru 2020. Upitnik je plasirala i obradila organizacija civilnog društva Aktiv za potrebe projekta OPEN, čiji deo je i ovo istraživanje. Ukupan broj ispitanika, uzrasta 18+ je 582 osobe sa prebivalištem u opštinama sa srpskom većinom na Kosovu.

Fokus grupe sa građanima: Istraživački tim je u periodu oktobar-novembar 2020. sproveo četiri fokus grupe sa predstavnicima srpske zajednice, dve u Gračanici i dve u Severnoj Mitrovici. Ukupan broj učesnika fokus grupa je 30. Učešće u fokus grupama bilo je anonimno, a učesnici su birani slučajnim uzorkom. Fokus grupe pružaju detaljniji uvid u stavove građana o organizacijama civilnog društva u srpskoj zajednici, percepcijama o radu i doprinosu organizacija, kao i iskustvima u komunikaciji i potencijalnom radu sa njima.

⁶ Za detaljni uvid u metodologiju upitnika pogledajte Aneks 1.

Intervjui sa predstavnicima političkih partija:

Intervjui su održani u periodu oktobar-novembar 2020, sa ukupno 4 predstavnika političkih partija. Intervjui su bili fokusirani na stavove političkih partija o radu organizacija civilnog društva u srpskoj zajednici, stavove o tom radu i doprinosu otvorenosti i položaju zajednice, kao i njihovim iskustvima u komunikaciji i radu sa organizacijama. Svi intervjui bili su anonimni, a predstavnici su birani selektivno, tako da predstavljaju sve vodeće političke partije iz srpske zajednice.

Intervjui sa predstavnicima organizacija civilnog društva:

Intervjui su održani u periodu novembar 2020, sa ukupno 7 predstavnika organizacija civilnog društva. Intervjui su bili fokusirani na doprinos organizacija otvorenosti i položaju zajednice, pristupima korišćenim u odnosima sa zajednicom, kao i odgovor na određene percepcije i stavove o organizacijama civilnog društva, iznete od strane građana putem upitnika ili fokus grupa. Svi intervjui bili su anonimni, a predstavnici su birani selektivno, tako da predstavljaju dominantne i vidljive organizacije, kao i organizacije koje u svom mandatu imaju zagovaranje otvorenosti i demokratičnosti zajednice.

Fokus grupe sa građanima:

Istraživački tim je u periodu oktobar-novembar 2020.

sproveo četiri fokus grupe sa predstavnicima srpske zajednice, dve u Gračanici i dve u Severnoj Mitrovici. Ukupan broj učesnika fokus grupa je 30. Učešće u fokus grupama bilo je anonimno, a učesnici su birani slučajnim uzorkom. Fokus grupe pružaju detaljniji uvid u stavove građana o organizacijama civilnog društva u srpskoj zajednici, percepcijama o radu i doprinosu organizacija, kao i iskustvima u komunikaciji i potencijalnom radu sa njima.

3. Percepcije zajednice o organizacijama civilnog društva

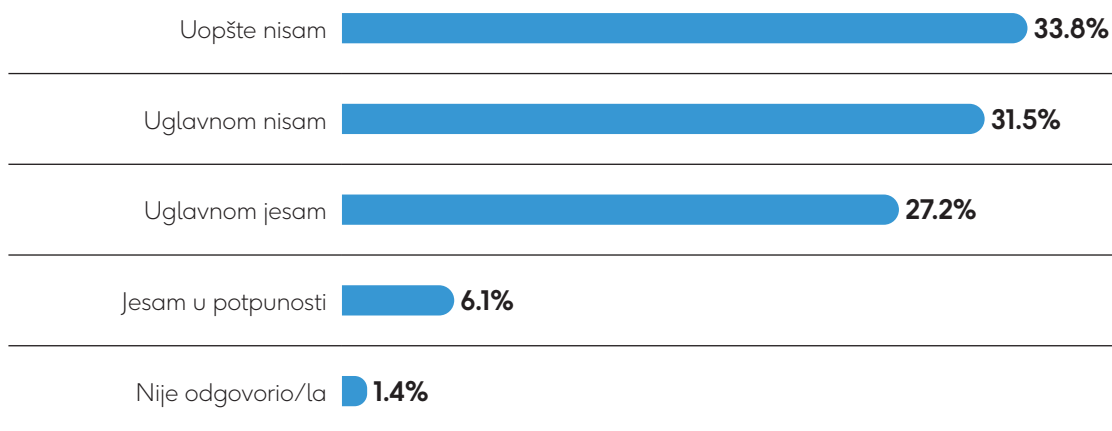
”Nevladine organizacije predstavljaju sponu između građana i izvršne vlasti, odnosno javnog sektora, ili bi to trebalo da bude tako.”⁷

Preko 65% građana se izjasnilo da nije dovoljno ili uopšte upoznato sa radom organizacija civilnog društva (Grafik 1). Ovaj stav građana potvrđen je i na fokus grupama na kojima su građani notirali da poznaju koncepte civilnog društva u načelu, ali da u slabijoj meri mogu da govore o radu, mandatu, uspesima ili izazovima organizacija. Štaviše, čak i građani koji među svojim prijateljima i poznanicima imaju osobe koje rade u organizacijama civilnog društva, priznaju da nisu u

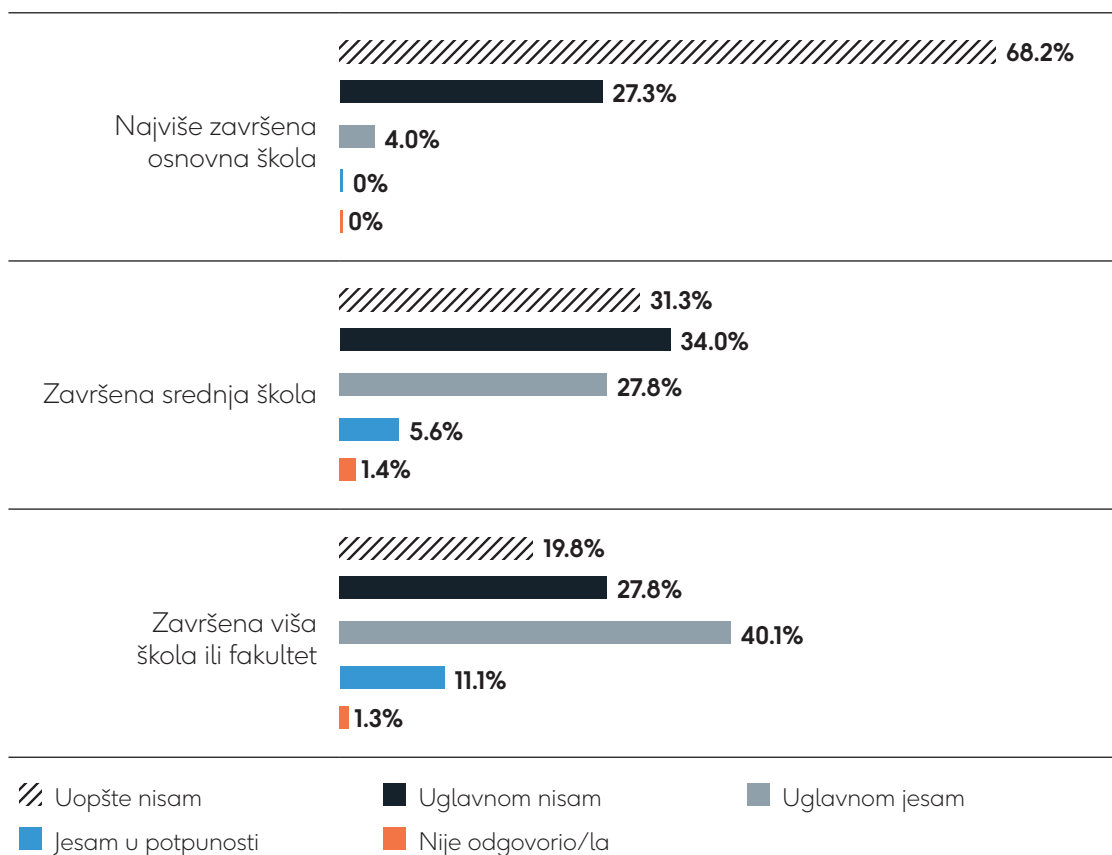
potpunosti upoznati sa time šta date organizacije tačno rade. Ono što je dodatno zanimljivo jeste to da postoji приметna razlika u informisanosti građana o organizacijama civilnog društva u odnosu na njihovo obrazovanje (Grafikon 2), kao i godine (Grafikon 3). Ipak, skoro svi učesnici fokus grupa, bez obzira na obrazovanje, su mogli da navedu po nekoliko organizacija civilnog društva, uglavnom onih koje imaju sedište u opštini u kojoj žive (npr. učesnici fokus grupe u Gračanici su uglavnom pominjali organizacije koje imaju kancelarije i sprovode projekte aktivnosti na teritoriji opštine Gračanica), a neki su mogli i da navedu njihove oblasti delovanja. O detaljima rada organizacija civilnog društva najviše su govorili građani koji su na neki način učestvovali u njihovom radu. Prema podacima dobijenim putem upitnika, tih građana je tek nešto više od 25% (Grafikon 4).

7 Učesnik/ca fokus grupe

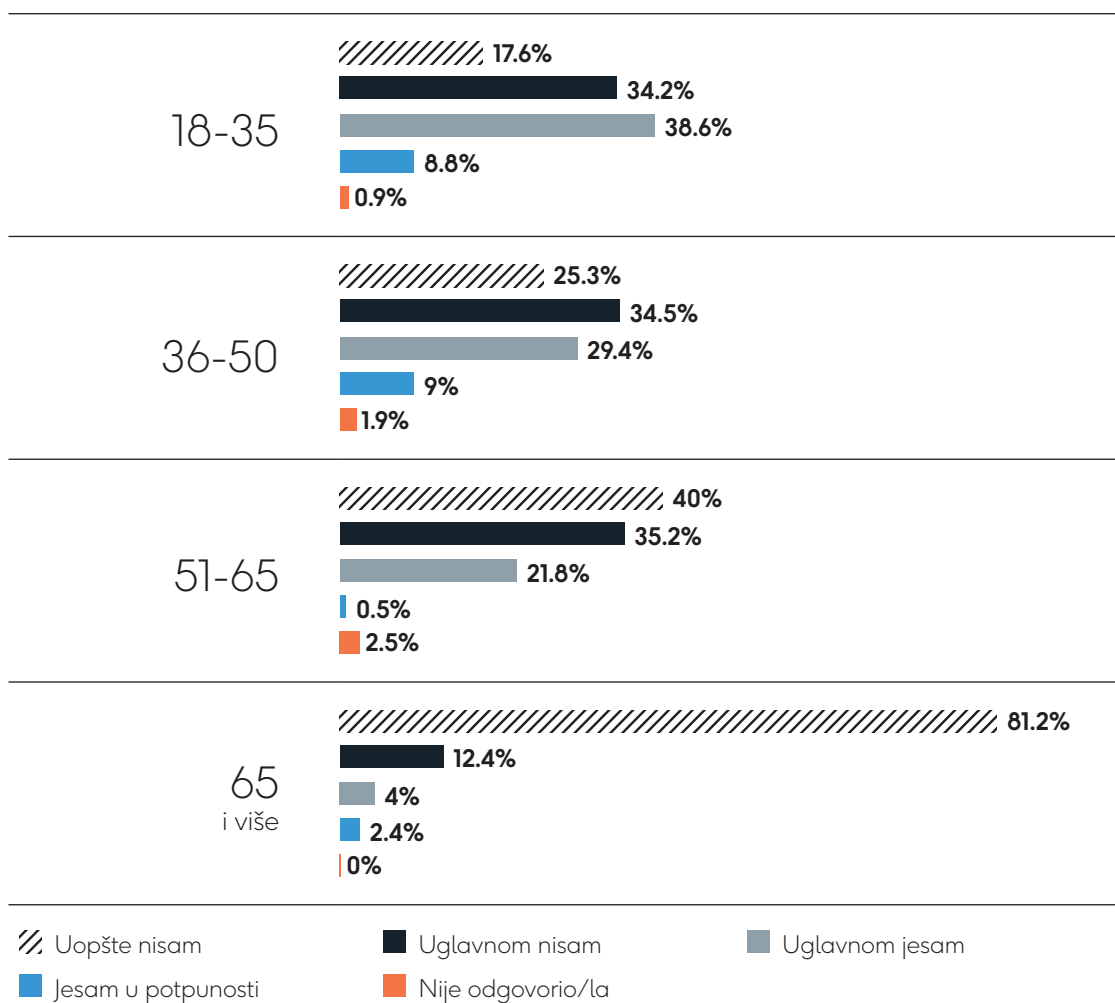
Grafikon 1. Koliko ste upoznati sa radom nevladinih organizacija iz srpske zajednice?

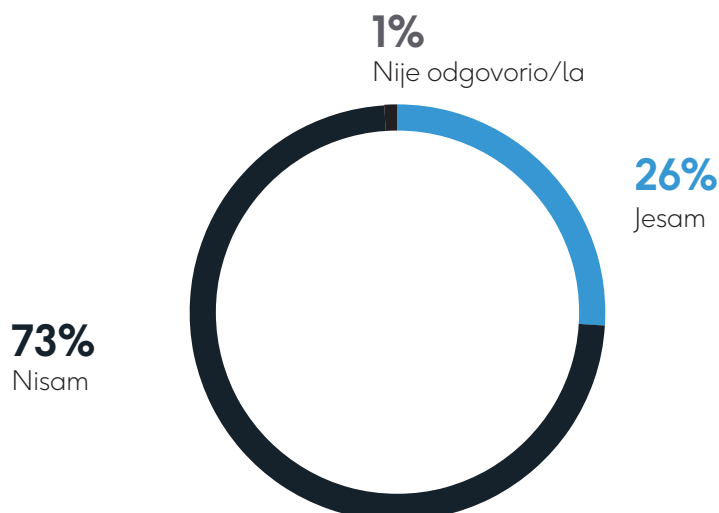
Grafikon 2. Koliko ste upoznati sa radom nevladinih organizacija iz srpske zajednice?

Grafikon 3. Poznavanje rada nevladinih organizacija iz srpske zajednice u odnosu na godine

Grafikon 4. Da li ste u poslednjih godinu dana učestvovali u nekoj aktivnosti bilo koje nevladine organizacije?

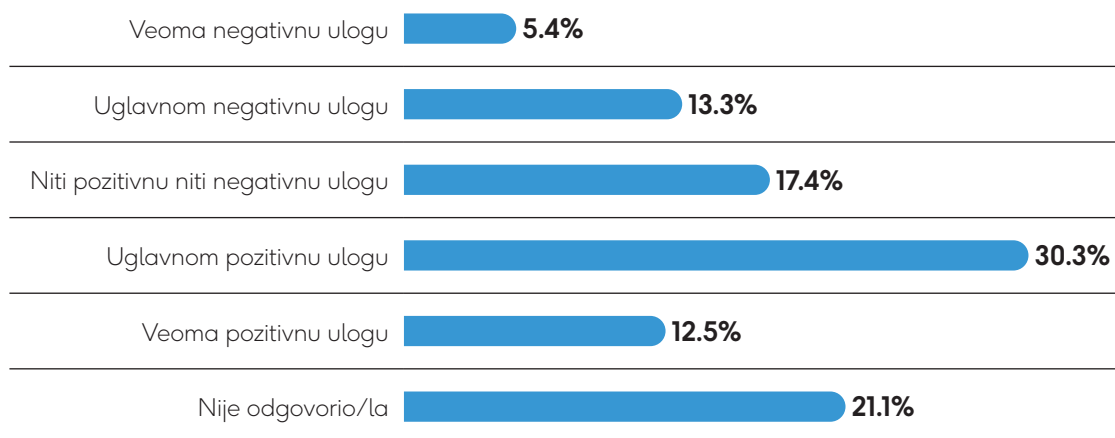

U skladu sa znanjem i iskustvima, građani su skloniji tome da formiraju stavove o određenim organizacijama, pre nego o civilnom sektoru kao takvom. Kako je napomenuo jedan od učesnika: "Različito mi je mišljenje. O organizacijama koje su aktivnije i koje se po mom mišljenju stvarno trude da zaista i urade ono što kažu da će da urade, sa njima nemam nikakav problem; međutim, postoje i organizacije koje gledaju i sprovode samo svoje interese."⁸ Slično tome, drugi učesnik je primetio da su mu se stavovi i percepcije menjale vremenom, i da u mnogome zavise od tipa aktivnosti kojima se organizacija bavi, kao i samog tipa organizacije. Takođe, na stavove građana utiču i lična iskustva koja su imali sa određenim organizacijama, i lična poznanstva koja imaju sa zaposlenima. Kako navodi jedna od učesnica fokus grupa "ja sam poverenje u te organizacije zadobila tako što sam učestvovala u radionicama, diskusijama, te sam tako i videla da oni stvarno nešto rade i da su iskreno posvećeni tome. Stekla sam utisak da zaista imaju nameru da nešto promene."⁹

Organizacije prema kojima građani uglavnom imaju pozitivne stavove jesu organizacije koje imaju određeni fokus, kao što su organizacije osoba sa invaliditetom, organizacije koje se bave mladima ili

organizacije koje pružaju podršku i usluge žrtvama nasilja u porodici. Preko 42% građana veruje da organizacije civilnog društva imaju veoma pozitivnu ili uglavnom pozitivnu ulogu u unapređenju socijalnih i drugih usluga, naspram 30% građana koji misle da imaju uglavnom ili veoma negativnu ulogu (Grafik 5). Štaviše, kada su upitani čime, po njihovom mišljenju, organizacije civilnog društva treba da se bave, većina je govorila o ekologiji, humanitarnom radu, radu sa mladima, i slično. Kako navodi jedan od učesnika fokus grupa: "Organizacije koje doprinose kulturnom, sportskom i psihološkom razvoju dece i omladine su posebno dobrodošle."¹⁰ Sa druge strane, iz njihovih obražloženja može se primetiti da građani donekle poistovećuju lokalni aktivizam i humanitarni rad sa organizacijama civilnog društva, te su im zamerili nedostatak oba. Kako objašnjavaju, civilno društvo bi trebalo prvenstveno da dolazi iz pobuda za promenama i društvenom dobiti, a ne karijerom i ličnim prosperitetom, kako je, po njihovom mišljenju, trenutno slučaj sa mnogim organizacijama civilnog društva. U prilogu tome govori i činjenica da se skoro 54% građana slaže sa stavom da nevladine organizacije služe za lične interese zaposlenih (Grafikon 6).

Grafikon 5. Kakvu ulogu imaju nevladine organizacije u unapređenju socijalnih i drugih usluga (geronto domaćice, personalni asistenti i slično)

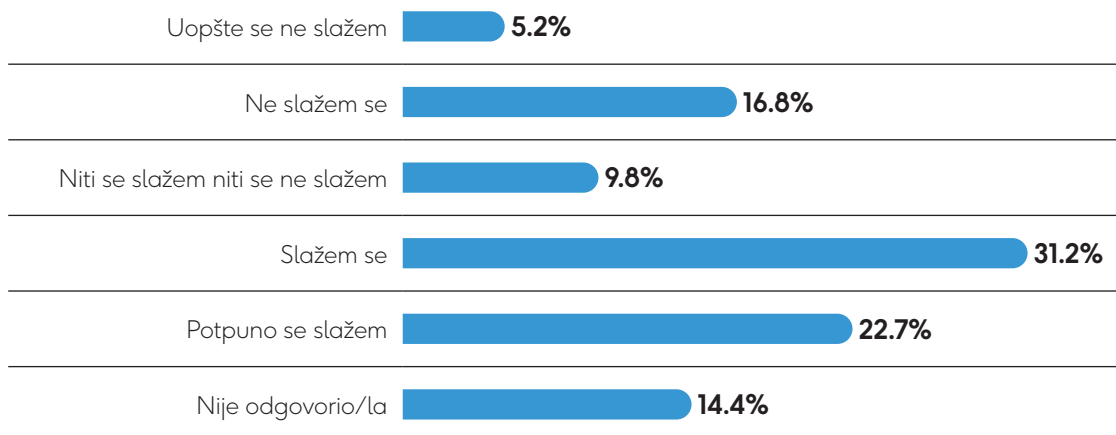

⁸ Učesnik/ca fokus grupe

⁹ Učesnik/ca fokus grupe

¹⁰ Učesnik/ca fokus grupe

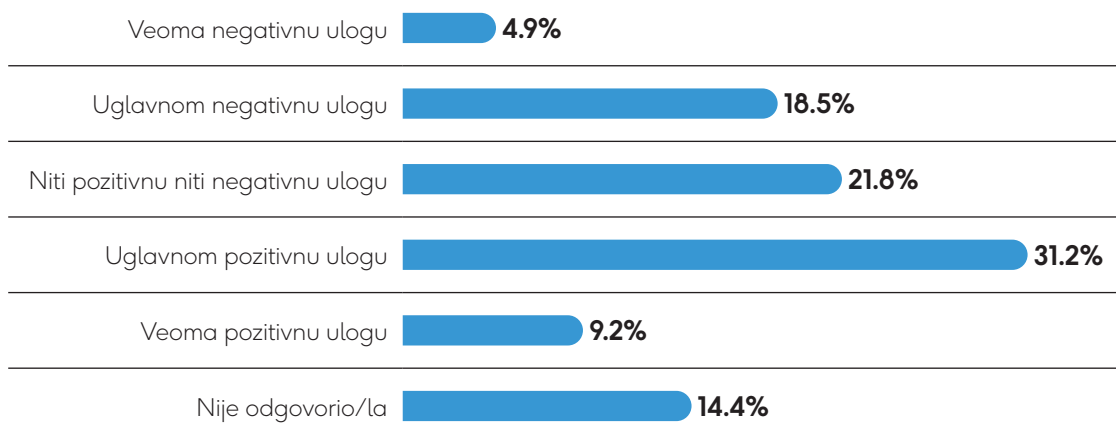
Grafikon 6. Da li se slažete sa sledećom izjavom: nevladine organizacije služe za lične interese zaposlenih

Nasuprot tome, građani teže razumeju rad i doprinos organizacija koje se bave javnim politikama, pitanjima visoke politike, analizama i slično. Kako naglašavaju, teško im je da jasno razlože gde prestaje bavljenje politikama, a gde počinje bavljenje politikom. "Na primer ta organizacija mi se ne dopada i iskreno nemam lepo mišljenje o njima. Oni se mnogo bave nekom visokom politikom koja nama građanima ovde stvarno nije potrebna. Mislim da treba više da se fokusiraju na ljude."¹¹ Imajući to u vidu, ne treba da čudi da preko 23% građana smatra da organizacije civilnog društ-

va imaju uglavnom ili veoma negativnu ulogu u predstavljanju i zastupanju interesa srpske zajednice (Grafikon 7), dok preko 25% građana smatra da imaju uglavnom ili veoma negativnu ulogu u uključivanju građana u društvene i političke procese (Grafikon 8). Sa druge strane, deo građana smatra da je u redu baviti se politikama, i političkim pitanjima, te da ne treba braniti organizacijama da se profilisu i u tom segmentu "sve dok ne zauzimaju određeni politički stav u smislu jednostranog pristupa ili podržavanja određene političke opcije."¹²

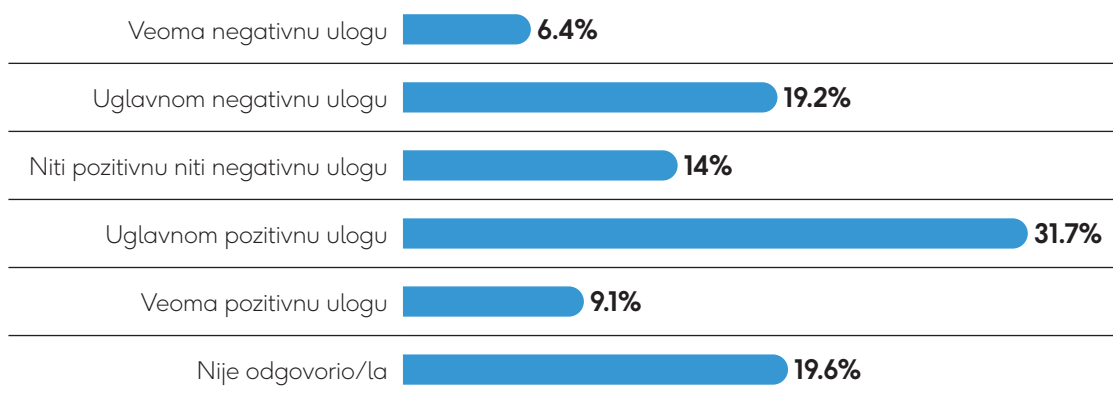
Grafikon 7. Kakvu ulogu imaju nevladine organizacije u predstavljanju i zastupanju interesa srpske zajednice

¹¹ Učesnik/ca fokus grupe

¹² Učesnik/ca fokus grupe

Grafikon 8. Kakvu ulogu imaju nevladine organizacije u uključivanje građana u društvene i političke procese

Ono gde su građani gotovo ujednačeni u stavovima, jeste transparentnost, odnosno nedostatak transparentnosti u radu organizacija civilnog društva. Iako većina građana nije upoznata sa radom organizacija civilnog društva, takođe smatraju da je pre svega obaveza organizacija da upoznaju građane sa svojim radom, a ne da građani potražuju takve informacije. Osim sveukupnog rada, građani su najviše nepoverljivi prema organizacijama civilnog društva kada su u pitanju finansije, i to: ko finansira organizacije civilnog društva, kako se dobijene finansije koriste, uključujući programski i administrativno, i kako i koga o tome izveštavaju. Tako su građani ujedno finansijsku transparentnost i rangirali kao najvažniji aspekt za sticanje poverenja, jer "ljudi žele da znaju šta se dešava sa novcem koji organizacije dobijaju."¹³ Ipak, i sami građani nisu u potpunosti saglasni šta finansijska transparentnost podrazumeva, ili kako bi trebalo da se sprovodi. Neki od učesnika fokus grupa su kao primer naveli objavljivanje polugodišnjih ili godišnjih izveštaja revizora, dok su drugi govorili o uproščavanju tih izveštaja kako bi bili razumljiviji. Nasuprot tome, neki građani smatraju da nivo transparentnosti zavisi i od toga ko su donatori projekta, gde u slučajevima finansijske podrške od strane javnih institucija, bilo lokalnih i centralnih, treba da postoji potpuna transparentnost, kako bi građani znali kako se troši njihov novac.

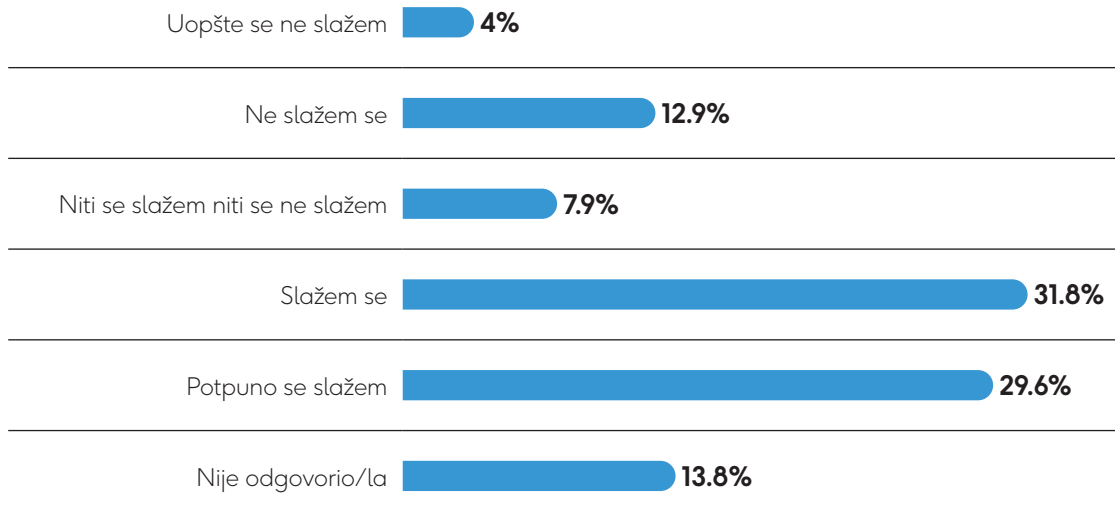
¹³ Učesnik/ca fokus grupe

"Mislim da čak postoji i zakon o tome, pa ako imaš neku sumnju odeš lepo u opštinu ili instituciju i podneseš zahtev. Naravno, postoji procedura koja mora da se ispoštuje, ali tako možeš da vidiš koliko je novca iz budžeta dato i kome. To je naše demokratsko pravo."¹⁴

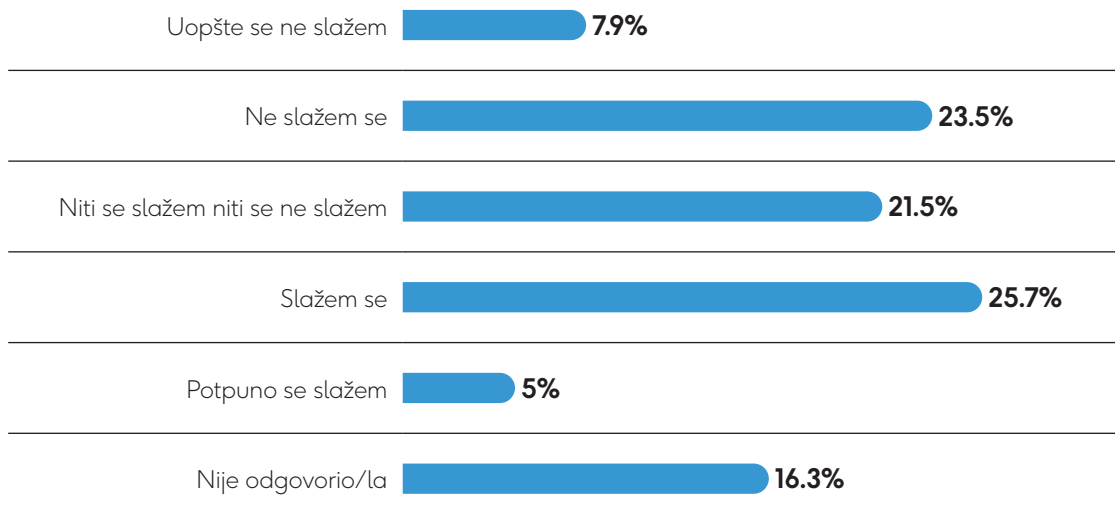
Jedan od razloga nepoverenja u finansijsku transparentnost organizacija, pogotovo u odnosu sa donatorima, jeste činjenica da preko 60% građana smatra da su organizacije civilnog društva pod uticajem donatora (Grafikon 9). Odnos sa donatorima i nedostatak transparentnosti, uz nepoznavanje rada organizacija civilnog društva zajedno dovode do toga da preko 30% građana smatra da rade svoj posao tako da im se ne može verovati. Ono što je pozitivno jeste to da isto toliko građana smatra da se organizacijama civilnog društva ipak može verovati (Grafikon 10). Ova podeljenost u stavovima je korelaciji sa godinama građana, pa tako što su građani stariji to njihovo poverenje opada (Grafikon 11).

¹⁴ Učesnik/ca fokus grupe

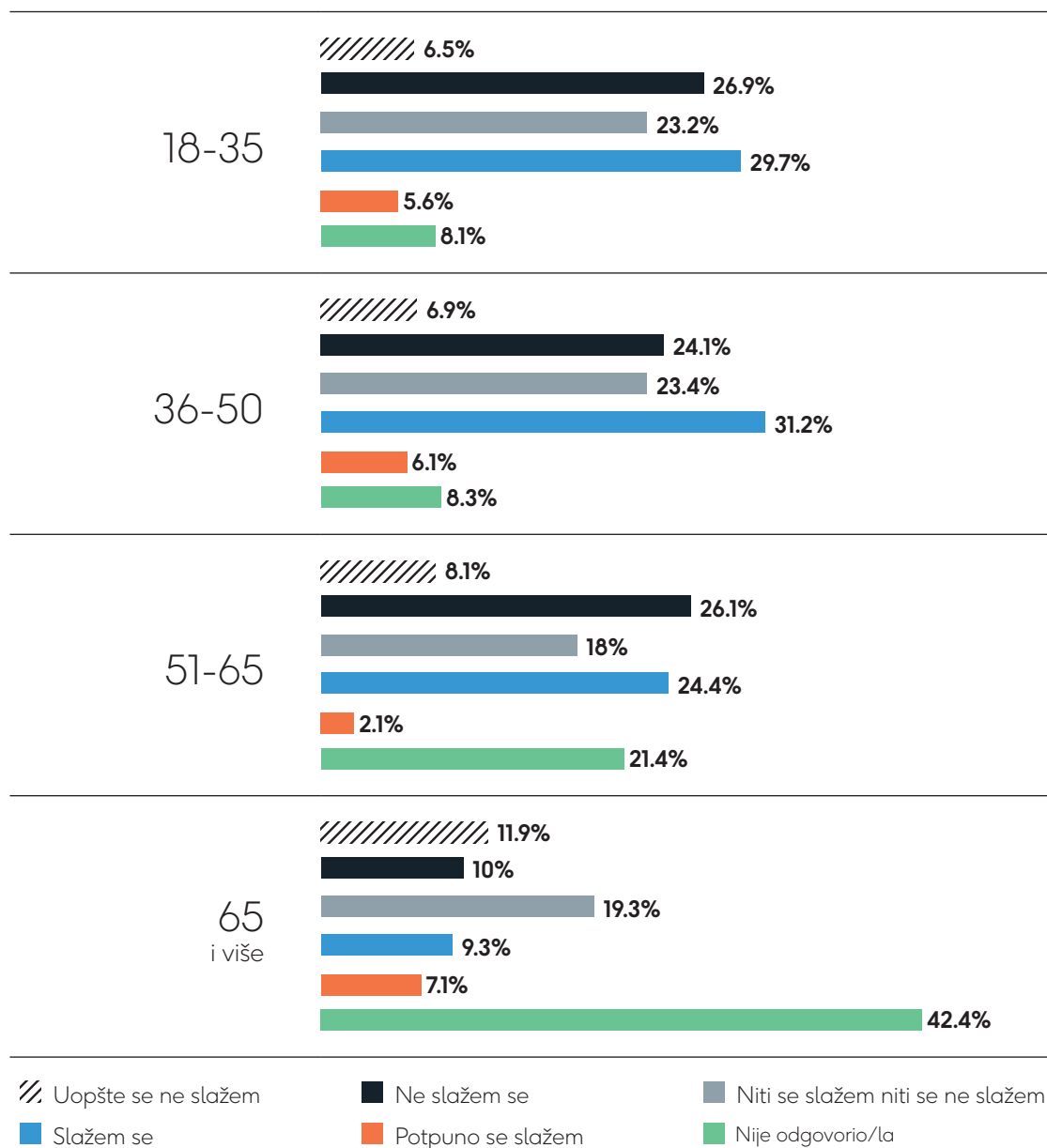
Grafikon 9. Da li se slažete sa sledećom izjavom: nevladine organizacije su pod uticajem donatora

Grafikon 10. Da li se slažete sa sledećom izjavom: nevladine organizacije rade svoj posao tako da im se može verovati

Grafikon 11. Stav o tome da li nevladine organizacije rade svoj posao tako da im se može verovati u odnosu na godine

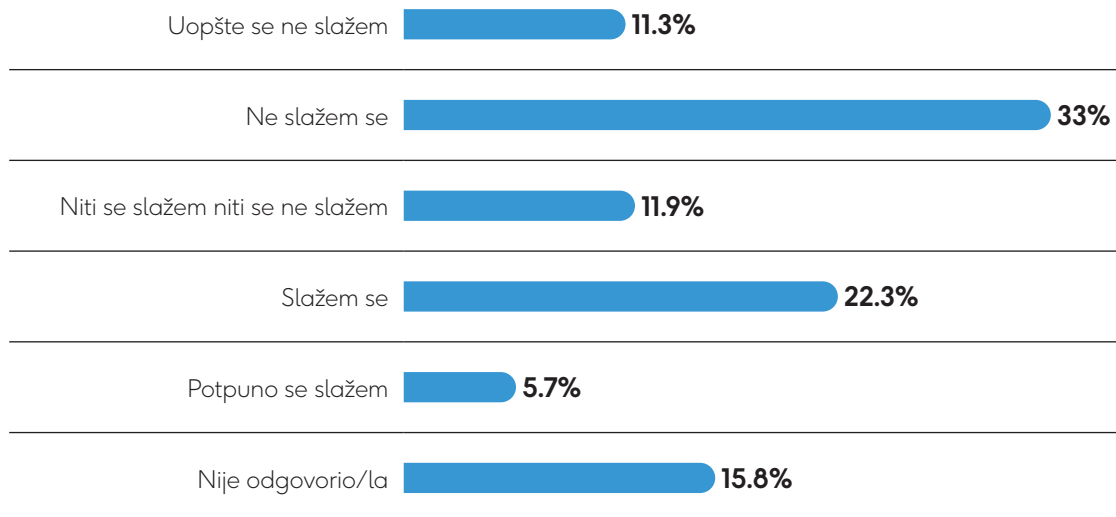

Pored pretpostavljenog uticaja donatora na organizacije civilnog društva, građani takođe smatraju da organizacije nisu nezavisne u svom radu usled političkih pritisaka i odnosa sa političkim partijama. Samim tim, poverenje u organizacije zavisi i od njihovog polja delovanja, političkih stavova, i odnosa sa političkim partijama ili političkim predstavnicima. "Građani najviše poverenja imaju u organizacije koje su neutralne u političkom smislu,

odnosno koje nisu vezane ni za jednu političku partiju."¹⁵ Kada se uzmu u obzir ovi stavovi, ne čudi da se čak 45% građana ne slaže ili se u potpunosti ne slaže sa stavom da su organizacije civilnog društva nezavisne u svom radu (Grafik 12).

¹⁵ Učesnik/ca fokus grupe

● **Grafikon 12.** Da li se slažete sa sledećom izjavom: nevladine organizacije su nezavisne u svom radu

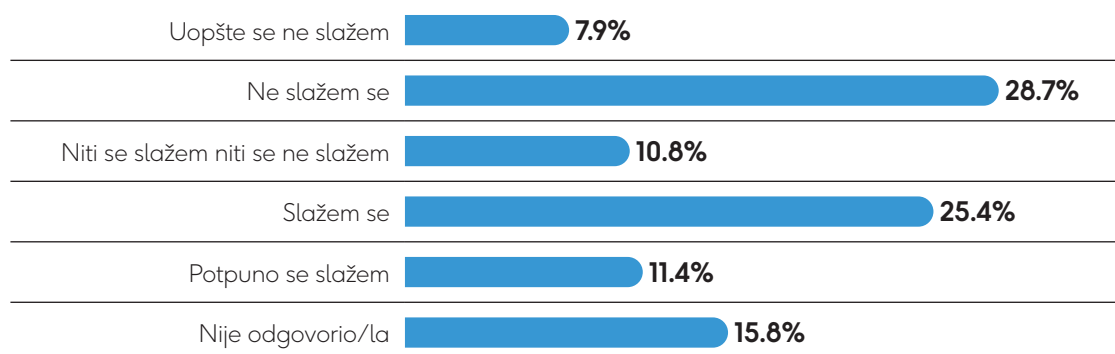

4. Percepcije političkih partija o organizacijama civilnog društva

Za razliku od građana, političke partije su uglavnom upoznate sa organizacijama civilnog društva, njihovim radom i predstavnicima. Kako navodi jedan od predstavnika, u gotovo svim političkim partijama ima ljudi koji su svoju karijeru započeli radom u organizacijama civilnog društva, te su to znanje i veštine poneli sa sobom. Osim toga, političke partije se trude da isprate šta organizacije civilnog društva rade, pre svega u polju demokratizacije, javnih politika i prava srpske zajednice. Takođe, zavisno od toga u kojim gradovima i selima date političke partije imaju uporište, gde

im je sedište partije, ili gde jednostavno političari žive, nastoje da budu upoznati sa radom lokalnih organizacija, ili onih koji imaju projekte u datim opštinama i selima. Kako navodi jedan od ispitanika "NVO sektor je veoma bitan za srpsku zajednicu, pre svega jer je kao mehanizam neutralan i ne pripada ni jednoj političkoj partiji, pa tako ni ne zavisi od iste."¹⁶ Ono što je zanimljivo jeste to da građani ovu neutralnost donekle dovode u pitanje, gde se preko 30% građana smatra da su organizacije civilnog društva pod direktnim uticajem političkih partija (Grafik 13).

Grafikon 13. Da li se slažete sa sledećom izjavom: nevladine organizacije su pod uticajem političkih partija

¹⁶ Intervju, predstavnik/ca političke partije

Ipak, iako veruju da su organizacije civilnog društva važne za srpsku zajednicu, političari smatraju da njihovi predstavnici ne koriste svoje kapacitete i znanja u potpunosti. Kako navode, postoji veliki razmak između onoga što piše "na papiru" (npr. u statutu organizacije), i onoga što se vidi u praksi. Jedan od razloga za to jeste i zavisnost od donatora i donatorske politike, koju su osim građana, primetili i politički predstavnici:

"To nije greška samih organizacija, odgovornost pada i na donatore, jer nisu zainteresovani za bilo kakav vid stimulacije, u smislu pružavanja određenih projekata i inicijativa. Samim tim projekti postaju nestrategički, jer nisu planirani dugoročno i njihov doprinos postaje upitan."¹⁷

Takva donatorska politika je, kako kažu, navela organizacije da se fokusiraju na stalnu potražnju finansijske podrške, i da se ponašaju donekle kao biznisi. Ono što je zanimljivo, jeste to da, poput građana, neki politički predstavnici poistovećuju lokalni aktivizam i humanitarni rad sa organizacijama civilnog društva, i zameraju im nedostatak humanitarnih akcija i to da organizacije "ne obraćaju pažnju na osnovne potrebe građana."¹⁸ Takođe, neki od političkih predstavnika smatraju da bi sve organizacije, bez obzira na to u kojim oblastima delaju, trebalo da budu fokusirane na mobilizaciju mladih i njihovo angažovanje i obrazovanje kroz različite aktivnosti. "U normalnim društvima, NVO su posebna tela koja, pre svega, razvijaju kapacitete mladih u različitim oblastima."¹⁹ Ovde se stavovi predstavnika političkih partija još jednom donekle poklapaju sa stavovima građana, koji su na fokus grupama govorili o potencijalima i potrebama da organizacije

mobilišu mlade, da ponude programe prakse, zapošljavanja i slično.

Kada su u pitanju organizacije koje se bave javnim politikama, nadzorom javnih institucija i dijalogom, predstavnici imaju podeljena mišljenja. Sa jedne strane veruju da organizacije koje imaju ekspertizu u određenim poljima svakako treba da daju svoj doprinos, pre svega u demokratizaciji, ali sa druge strane smatraju da organizacije često koriste svoj položaj i znanje da se postave iznad političkih partija. Ipak, jedan od sagovornika navodi da kompleksnost političke realnosti na Kosovu u mnogo većoj meri utiče na rad i doprinos političkih partija nego na organizacija civilnog društva, te nema svrhe upoređivati i rangirati ih. Organizacije civilnog društva, pa čak i one koje se bave pitanjima kojim i političke partije, treba posmatrati odvojeno, a ne u odnosu na političke partije, jer njihovom doprinosu ili uspehu da na nešto utiču na političkoj sceni, nije nužno prethodio neuspeh političke partije.

Na pitanje o iskustvima saradnje sa organizacijama civilnog društva politički predstavnici su gotovo uniformno odgovarali da podržavaju komunikaciju i saradnju, pogotovo po pitanjima od važnosti za zajednicu. "Saradnja je uvek moguća po pitanjima zaštite i interesa prava zajednica, demokratizacije i ekonomskog razvoja."²⁰ Jedan od pomenutih primera saradnje jesu programi stažiranja u lokalnim samoupravama koje za mlade organizuju lokalne organizacije civilnog društva, kao i programi obuke za zaposlene u javnim institucijama koje organizacije povremeno organizuju. Ipak, najčešći primeri jesu jednosmerna komunikacija gde organizacije civilnog društva obavestavaju političke predstavnike, odnosno institucije u kojima rade, o projektima, istraživanjima i slično.

17 Intervju, predstavnik/ca političke partije

18 Intervju, predstavnik/ca političke partije

19 Intervju, predstavnik/ca političke partije

20 Intervju, predstavnik/ca političke partije

5. Percepcije građana i političkih partija iz ugla organizacija civilnog društva

Saznanje da skoro 65% građana nije upoznato sa radom organizacija civilnog društva, predstavnici organizacija objašnjavaju kao posledicu nekoliko faktora i učesnika, ne bežeći od primarne sopstvene odgovornosti. Ta sopstvena odgovornost se ogleda u 1) davanju prioriteta komunikaciji sa donatorima, drugim organizacijama i ciljnim grupama, pre nego zajednici u celini, 2) načinima komunikacije, uključujući mehanizme, rečnik i veštine, sa zajednicom, 3) inertnosti i nedovoljnim kapacitetima. Iako većina predstavnika smatra da organizacije treba da ulože dodatne napore kako bi upoznale građane sa svojim radom, postoje i one koje smatraju da to nije neophodno jer organizacije, u zavisnosti od svog polja delovanja, imaju svoju ciljnu grupu, te napor za komunikaciju i participaciju treba prvenstveno biti usmeren ka toj grupi:

”Samo delovanje organizacija nije osmišljeno tako da se one bave narodnim masama. Pričam iz ugla organizacije koju predstavljam, nama nije posao da mi komuniciramo sa velikim narodnim masama; mi imamo svoje ciljne grupe sa kojima radimo i to radimo poprilično dobro, i među tim grupama smo prepoznatljiviji.”²¹

21 Intervju, predstavnik/ca organizacije civilnog društva

Drugi faktor čine donatori koji finansijski i na druge načine podržavaju organizacije civilnog društva, i koji između ostalog postavljaju standarde za njihovo delovanje. Iako se donatorske politike razlikuju od donatora do donatora, uključujući preferirana polja delovanja, načine delovanja, trajanje i vrednost projekata, ono što se očekuje kao povratna reakcija od organizacija je gotovo uvek isto - performans, kako programski tako i finansijski. Kako navodi jedan od predstavnika, donatori su fokusirani na izveštavanja organizacija o performansu i finansijama, a ne o efektima koje te organizacije imaju na terenu, pa se tako i same organizacije fokusiraju na to da zadovolje potrebe i očekivanja donatora, a tek onda zajednice.

”Pitanje je preživljavanja i kontinuiteta, jer organizacije zavise od donatora, i bez obzira na njihov status, misiju i viziju, one na kraju postupaju po inerciji, gde se prvenstveno fokusiraju da ispune svoje ugovorne obaveze i očekivanja, a onda u zavisnosti od kapaciteta, im često ne ostane prostor za ono što stvarno jeste bitno, a to je komunikacija svog rada sa građanima.”²²

Još jedan od važnih uticaja na vidljivost organizacija civilnog društva, pa samim tim i na upoznatost građana sa njihovim radom, jesu lokalni i centralni mediji koji građani koriste da se informišu o aktuelnim dešavanjima. Mediji najčešće izveštavaju o određenim događajima organizovanim za javnost od strane organizacija civilnog društva, dok je bilo kakvo dalje izveštavanje o radu, doprinosu, pa i samim organizacijama sporadično. Štaviše, većina organizacija nema uspostavljenu stratešku komunikaciju i saradnju

sa medijima, pa često sami mediji nisu upoznati sa njihovim radom i doprinosom, i samim tim ne mogu da izveštavaju o istom. Na kraju, mnogi lokalni mediji deluju slično kao i organizacije civilnog društva, gde sprovode projekte i programe podržane od strane donatora, pa im fokus, kao i civilnom društvu, leži prevashodno na svom radu i odnosu sa svojim interesnim grupama.

Ipak, možda i najveći izazov sa kojim se organizacije civilnog društva suočavaju jeste nepoverenje građana, pogotovo kada je reč o finansijskoj transparentnosti. Kako jedan od predstavnika navodi, ovo nepoverenje datira još iz 90ih godina, kada su predstavnici organizacija nazivani stranim plaćenicima i domaćim izdajnicima; narativ koji se u nekoj meri i obliku zadržao i danas. To čini da se i same organizacije osećaju nelagodno da u potpunosti učine svoje finansijsko poslovanje transparentnim i dostupnim. Strah od produblivanja negativnih percepcija zajednice, praćen strahom od potencijalnih pritisaka, dovodi do tek delimične transparentnosti. ”Celokupna situacija može dovesti do toga da postanemo meta različitih neformalnih centara moći, što bi kreiralo dodatni pritisak na naš rad.”²³ Iako je u načelu situacija danas dosta drugačija, u smislu da postoji jasno projektno finansijsko izveštavanje donatorima, izveštaji poreskoj upravi, eksterne evaluacije revizora, svi ti mehanizmi nisu usmereni ka građanima i široj javnosti.

”Kao što se očekuje od javnih institucija da budu transparentne i da svoja dokumenta učine dostupna javnosti, tako bi trebalo i organizacije civilnog društva da sa javnošću komuniciraju takve informacije. Od toga koje projekte imaju, koliko vrede projekti, kako se novac koristi, koji su rezultati i koji su uspesi.”²⁴

22 Intervju, predstavnik/ca organizacije civilnog društva

23 Intervju, predstavnik/ca organizacije civilnog društva

24 Intervju, predstavnik/ca organizacije civilnog društva

Sa druge strane, kako navodi jedan od predstavnika, puko objavljivanje finansijskih ili revizorskih izveštaja ne bi doprinelo tome da građani bolje razumeju rad i finansijski menadžment organizacija, obzirom da su sami izveštaji usko-stručni, pomalo suvoparni, i ne govore o radu i uspesima organizacija. Imajući u vidu da građani prema sopstvenoj oceni nisu dovoljno ili uopšte upoznati sa radom nevladinih organizacija, finansijska transparentnost je samo jedan deo vidljivosti civilnog društva. Potrebno je pronaći meru između transparentnosti i informisanosti, kako bi građani mogli da prime i razumeju potraživane informacije i na osnovu njih formiraju stavove.

Uzimajući u obzir sve izneto, postavlja se pitanje kakav je zapravo doprinos organizacija civilnog društva zajednici, njenoj otvorenosti, kao i pravima zajednica, i da li se taj doprinos može meriti, ako su stavovi građana o organizacijama takvi kakvi jesu.

Prema rečima jednog od predstavnika organizacija civilnog društva, iako građani možda nisu upoznati sa radom organizacija civilnog društva, to ne znači da se njihov rad i uticaj indirektno ne reflektuje na celu zajednicu. Efektom snežne lopte, organizacije uspeavaju da dopru i do onih građana koji možda ne učestvuju direktno u njihovim aktivnostima, ne poznaju njihov rad ili ne dele njihove vrednosti. Jedan od predstavnika napominje da je civilno društvo na takav način oduvek predvodilo promene u mnogim segmentima bez obzira na vidljivost. "Uvek smo mi kao organizacije civilnog društva bili neki predvodnici u zahtevanju otvorenosti, transparentnosti i direktnog dijaloga."²⁵ Danas se organizacije trude da kroz javne aktivnosti, debate, istraživanja, različite forme publikacija, reklame, dopru do što više građana i prenesu im određenu poruku, kako bi sami građani tu poruku kasnije preneli dalje. Kako navodi jedan od predstavnika, građani možda ne bi ni mogli da primete neke od uticaja koje je civilno društvo imalo na njih, a jeste, što je još jedan od uspeha i doprinosa organizacija.

25 Intervju, predstavnik/ca organizacije civilnog društva

"Ja mislim da je srpska zajednica na Kosovu poprilično otvorena, šta god to značilo, i mislim da nevladine organizacije, svaka u svom polju delovanja, u značajnoj meri menjaju društvo i donose pozitivne promene. Moramo priznati da je to tradicionalna zajednica i da se ovde stvari ne menjaju tako jednostavno."²⁶

Sa druge strane, da nije bilo aktivnog angažmana organizacija civilnog društva ne bi postojali drugi, osim političkih, kanala za zagovaranje prava zajednica. Politički neutralno zagovaranje je važno jer ukazuje da problemi sa kojima se zajednica suočava nisu politički, iako često politizovani, i da zaslužuju više diskusije i pažnje. Kako više predstavnika napominje, zahvaljujući organizacijama civilnog društva, neka ozbiljna pitanja su se našla u javnom i međunarodnom prostoru kao predmet rasprave, a kasnije i rešavanja; ali, takvi doprinosi koji nisu na lokalnom nivou, ili nisu lako vidljivi u javnosti, nisu ni prepoznati u zajednici. Sa druge strane, zbog politizacije pitanja koja su od važnosti za zajednicu, političke turbulencije utiču i na nevladin sektor i progres koji u društvu ili u polju javnih politika postižu, pa neretko vraćaju sve nekoliko koraka unazad. Ipak, zagovaranje predstavlja važan aspekt delanja organizacija civilnog društva, i gotovo svaka organizacija ima neku zagovaračku praksu u svojoj oblasti delovanja i "svaka organizacija je u tom svom polju dosta toga unapredila kroz informisanje i zagovaranje prava zajednica na Kosovu - od ekonomskih, socijalnih i slično."²⁷

Politička neutralnost u okruženju gde se gotovo sva pitanja posmatraju kao politička, veoma je teška, i nosi sa sobom različite posledice, između ostalog i po organizacije civilnog društva. Da bi

26 Intervju, predstavnik/ca organizacije civilnog društva

27 Intervju, predstavnik/ca organizacije civilnog društva

sprovodile projekte, pogotovo projekte koji se na neki način bave lokalnim ili centralnim institucijama, javnim politikama, dijalogom, organizacije moraju da održavaju komunikaciju, pa donekle i da sarađuju, sa političkim akterima u tim institucijama. To se lako može percipirati kao politička afilijacija ili povezanost sa partijama, pogotovo ako ne postoji jasna komunikacija o datom projektu. Sa druge strane, potencijalne kritike

upućene od strane organizacija civilnog društva ka političkim predstavnicima takođe mogu da proizvedu negativne reakcije kod građana, jer su politički predstavnici direktno izabrani od samih tih građana. Tako pozicionirane, između čekića i nakovnja, neke organizacije odlučuju da zaobiđu potencijalno problematična pitanja i polja rada, dok druge biraju da se ipak suprotstave šansama.

6. Zaključak

Ovo istraživanje je započeto pitanjem *kako organizacije civilnog društva doprinose stepenu otvorenosti srpske zajednice prema institucijama i društvu na Kosovu*; međutim, nakon saznanja da 65% građana nije upoznato sa organizacijama civilnog društva, što je dodatno potvrđeno na fokus grupama, istraživački tim se oslonio na istraživanje percepcija građana o civilnom društvu, kao jednom od repera mere uticaja²⁸. Rezultati istraživanja pokazuju da, bez obzira na slabu upoznatost sa organizacijama civilnog društva, građani ipak imaju formirana određena mišljenja o njima, koja se razlikuju između ostalog kroz generacije, obrazovanje, pa i mesto stanovanja. Dodatno, građani koji su upoznati sa organizacijama su uglavnom upoznati sa onima sa kojima imaju direktna iskustva, ili u svom okruženju imaju ljude koji imaju direktna iskustva, pa se tako njihovo mišljenje o celom sektoru formira na osnovu tih iskustava. Takođe, veliki procenat građana ima formirane stavove o tome u kojim oblastima javnog delovanja bi organizacije civilnog društva trebalo da budu aktivne, a u kojima ne, što se donekle poklapa upravo sa onim što veliki broj organizacija i radi, kao što su lokalni aktivizam, javne politike, dobra uprava, prava zajednica, jezička prava, nove tehnologije, razni programi za građane, servisi i usluge, kultur-

28 Iako ovakav vid istraživanja ima svoja ograničenja, istraživački tim je odlučio da, budući da je istraživanje bilo u toku, i da su prvi rezultati pokazali da građani nisu dovoljno upoznati sa organizacijama civilnog društva da bi direktno govorili o uticaju koje te organizacije imaju na njih, da preusmeri istraživanja na stavove i da na osnovu istih pokuša da razume pretpostavljene uticaje.

ni sadržaji, i slično.²⁹ Sa druge strane, građani koji su upoznati sa nekim aktivnostima ili proizvodima organizacija civilnog društva, kao što su festivali, razne akcije, servisi, nisu informisani o tome ko iste sprovodi ili pruža. Ovo nekada i nije slučajnost ili neinformisanost građana, jer kako je i sam jedan od predstavnika civilnog društva napomenuo, organizacije ne žele nužno da se proizvodi, pogotovo jedinstveni i samoodrživi, koji su od društvene i ekonomske važnosti za zajednicu, vezuju za organizacije, već da oni teže da imaju svoj nezavisni "život" u zajednici. Sve to ukazuje na svest građana da organizacije civilnog društva postoje i delaju u njihovoj zajednici, i da, imaju određeni uticaj na građane. Ovo istraživanje ne može da pruži uvid u statističku relevantnost ili uzročnost tog uticaja, ali predstavlja prvi korak na putu ka jednoj takvoj studiji.

29 Građani takođe smatraju da organizacije civilnog društva treba da se bave ekologijom, humanitarnim radom, volontiranjem, zapošljavanjem mladih i sličnim pitanjima kojima se organizacije uglavnom ne bave ili se bave u znatno manjoj meri. Takođe, stavovi građana o tome da li organizacije civilnog društva treba da se bave visokom politikom i dijalogom se razlikuju.

7. Preporuke

Za organizacije civilnog društva:

- Napraviti strateški pristup komunikaciji sa građanima, kako bi se upoznali sa radom i doprinosom organizacija civilnog društva i bili redovno informisani
 - Predstaviti finansijske i menadžmentske kapacitete organizacija građanima na jasan i pristupačan način
 - Bolje se upoznati sa potrebama zajednice u oblastima svog delanja, uključujući potencijale, probleme i željena rešenja kako bi se rad i doprinos što više približio i odgovorio zajednici
 -
- Uspostaviti partnerstva sa drugim organizacijama, uključujući medije, kako bi komunikacija i rad sa građanima proširili
 - Diverzifikovati i produbiti komunikaciju sa međunarodnom i donatorskom zajednicom radi razmene informacija, konsultacija i usklađivanja aktivnosti
 - Predstaviti donatorskoj zajednici efekte njihovih politika i praksi na rad i uticaj organizacija civilnog društva
 - Informisanje o radu i nadzor ili uključivanje u rad vladinih konsultativnih tela, nezavisnih institucija, i drugih mehanizama od važnosti za zajednicu

8. Aneks 1

Metodologija upitnika za građane:

Vreme: Istraživanje sprovedeno od periodu 01 - 20. oktobar 2020

Način prikupljanja podataka: Licem u lice (F2F), terenska anketa (D2D)

Način kontrole rada anketara: Google maps (GPS) live location sharing

Tip: Papir olovka

Instrument istraživanja: Anketni upitnik sastavljen od 65 pitanja

Populacija: 18+ godina

Tip uzorka: Namerni, kvotni.

Kriterijum određivanje kvota: Veličina opštine stanovanja prema unapred određenim kvotama za opštine i naselja južno (287/300) i severno od reke Ibar (295/300)

Veličina uzorka: 582 ispitanika sa prebivalištem u srpskoj zajednici na Kosovu

Interval poverenja: + / - 5% za pojave sa očekivanim incidencom od 50%

Napomena: S obzirom na činjenicu da ne postoje zvanični statistički podaci o demografskoj strukturi ciljane populacije, tj srpskog stanovništva na Kosovu, samo uslovno možemo govoriti o reprezentativnosti uzorka na kojem je urađeno ovo istraživanje.

O Inicijativi

„Demokratija, otvorenost i perspektive srpske zajednice na Kosovu – Open“ je nova inicijativa Kosovske fondacije za otvoreno društvo (KFOS), započeta tokom 2020. godine. Open se realizuje u saradnji sa devet organizacija civilnog društva koje deluju u srpskoj zajednici na Kosovu.

Opšti cilj nove inicijative je razvijanje otvorenog i dinamičnog prostora za diskusiju unutar srpske, između srpske i ostalih zajednica, kao i institucija na Kosovu.

- Inicijativa će se specifično baviti analizom i procenom uticaja civilnih i političkih organizacija na demokratičnost i otvorenost srpske zajednice na Kosovu.
- Analiziraće se i procenjivati demokratičnost i otvorenost institucija, javnih politika i važnih procesa prema srpskoj zajednici na Kosovu, kao i stepen otvorenosti srpske zajednice prema istim.
- Ove analize će pomoći da se sagleda aktuelno stanje i perspektive srpske zajednice na Kosovu, dok će istovremeno poslužiti kao osnova za argumentovano zastupanje prema građanima, institucijama lokalne i centralne vlasti, te međunarodnoj zajednici.

Iskusne i dokazane organizacije civilnog društva će, radi postizanja opštih i specifičnih ciljeva, uraditi osam (8) sektorskih analiza.

Oblasti koje naši partneri analiziraju 2020. godine su:

Mediji Koliko mediji na srpskom jeziku na Kosovu utiču na stepen otvorenosti, dostupnosti i pluralizma mišljenja i tema? Ovu oblast istražuju **Medija centar i Crno-beli svet**.

Civilno društvo Na koji način organizacije civilnog društva doprinose otvorenosti i demokratičnosti srpske zajednice i, uopšte, društva na Kosovu? Ovom temom se bave **Nova društvena inicijativa i Forum za razvoj i multietničku saradnju**.

Političke partije Demokratičnost i pluralizam delovanja političkih partija kosovskih Srba, kao i njihova otvorenost da učestvuju u političkom sistemu Kosova i doprinose unapređenju i poboljšanju javnih politika. Na ova pitanja su fokusirani **Nova društvena inicijativa i Medija centar**.

Odgovornost institucija Bolje razumevanje položaja srpske zajednice na Kosovu kroz praćenje otvorenosti institucija za probleme Srba. Analizu rade **Crno Beli Svet i Forum za razvoj i multietničku saradnju**.

Bezbednost Koliko osećaj sigurnosti utiče na otvorenost srpske zajednice prema kosovskim bezbednosnim institucijama? Na ovo pitanje odgovor traži **Humani centar Mitrovica**.

Ekonomija U kojoj meri su privredni subjekti iz zajednica sa srpskom većinom otvoreni za integraciju u ekonomiju Kosova? Oblast analizira **Institut za teritorijalni ekonomski razvoj (InTER)**.

Manjinska prava Kako do otvorenijeg društva kroz ukazivanje na praznine u primeni prava manjina? Temu obrađuju **NVO Aktiv i Centar za prava manjinskih zajednica**

Proces dijaloga i normalizacije odnosa Kosova i Srbije

Do koje mere su zastupljeni i koji su stavovi zajednice kosovskih Srba u vezi sa uticajem i budućnošću procesa? Na ovoj analizi rade **NVO Aktiv i Forum za razvoj i multietničku saradnju**.

Na kraju ciklusa Open 2020 biće objavljen i konsolidovani izveštaj „**Karakteristike otvorenog društva u srpskoj zajednici na Kosovu**“ koji konsoliduje glavne rezultate i zaključke osnovnih izveštaja organizacija članica inicijative Open 2020 i stavlja ih u širi društveno-politički kontekst Kosova.

Inicijativa Open je podržana od strane KFOS

